

Dr. Jože Prinčič – sedemdesetletnik

Jože Prinčič, upokojeni znanstveni svetnik Inštituta za novejšo zgodovino (INZ), se je rodil 24. julija 1951 v Ljubljani in sodi med vodilne slovenske zgodovinarje, zagotovo pa je vodilni gospodarski zgodovinar za obdobje 1945–1991. Leta 1976 je diplomiral iz zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti (FF) v Ljubljani, leta 1991 na isti fakulteti tudi doktoriral, leta 2001 pa je že dosegel naziv znanstveni svetnik na INZ, kjer se je zaposlil leta 1984.

Predtem je bil v letih 1976–1983 kot arhivist zaposlen v Arhivu RS, njegova poklicna pot pa se je začela leta 1975, ko je kot absolvent začel s poučevanjem zgodovine na osnovni šoli Vide Pregarc v Ljubljani. V skladu z duhom tedanjega časa si je v republiškem arhivu prizadeval raziskati delovanje, organizacije in arhivsko gradivo Predsedstva SNOS, odnos nastajajoče slovenske oblasti v letih 1944 in 1945 ter značilnosti razvoja uprave MLO Ljubljana v prvem desetletju po koncu druge svetovne vojne.

Jožeta sem spoznal jeseni leta 2007. Predtem sem poznal in bral le njegova dela. Najinega prvega srečanja se zelo dobro spomnim. Kot novopečenega mladega raziskovalca me je v njegovo pisarno na INZ peljal vodja raziskovalnega programa. Jože je deloval zelo strogo in resno, njegove prve besede pa so bile: »Ja, bomo videli, kaj bo s tega fanta, kar tako na pamet težko rečem, bo čas pokazal«. Ko je prebral moj prvi prispevek, mi je rekel, »ni bogvekaj«. Priznam, da sem njegovo mnenje vzel resno, ker sem se zavedal, da gre za konstruktivno kritiko in danes, ko gledam nazaj, je imel še kako prav. Z današnje perspektive tudi sam nisem ponosen na začetke. Z Jožetom sva sčasoma postala kolega v pravem pomenu besede. S ponosom povem, da sem čutil, da me je »vzel za svojega«. Zagotovo sem si zaupanje moral pridobiti, njegovi roki, ki mi jih je kot mentor določil, so bili kratki, a vedno sem se jih držal, prav tako vseh njegovih nasvetov. Jože je resnicoljub in moč beseda. Tako delovnega, tako redoljubnega in načelnega človeka še nisem srečal. Običajno je prihajal v službo okrog šeste ure zjutraj in za prav vsako uro dneva je imel načrt in določene aktivnosti. In vse do upokojitve konec leta 2014 je bilo tako. Takrat je pospravil svoj obsežen arhiv, literaturo in dokumentacijo ter se poslovil. Jože se je, eden redkih, upokojitve veselil, želel si je stran »od ponorelega sveta«.

S partnerko Marušo sta se iz Ljubljane preselila na Obalo, kjer zgodovinopisje in ostalo družbeno politično dogajanje spremlja le še mimogrede. Zavoljo miru, zdravja in nenazadnje zaslužen. Slovenskemu zgodovinopisju je dal ogromno. Bil je pionir, kar zadeva raziskave in področje gospodarske zgodovine socialističnega obdobja, njegove raziskave pa temeljijo zlasti na arhivskem gradivu, kar daje njegovemu delu znaten pomen in verodostojnost. Ko je začel z delom kot raziskovalec na INZ, je postalo težišče njegovih raziskovalnih prizadevanj novejša gospodarska zgodovina Slovencev, s poudarkom na obdobju druge jugoslovanske države. V prvih letih se je lotil proučevanja temeljnih procesov in prelomnic v gospodarskem življenju Slovencev. Posebno pozornost je v tem okviru namenil argumentirani, torej na podlagi arhivskih in drugih dosegljivih dokumentarnih virih, obravnavi procesov industrializacije, nacionalizacije in drugih oblik podržavljenja zasebnega premoženja ter značilnostih modernizacijskih procesov v slovenskem prostoru. Sledila je analiza gospodarskega sodelovanja Slovenije s sosednjimi državami, razvoja bančništva, posameznih gospodarskih panog (usnjarska industrija), podjetij (Plamen Kropa), mestnih območij (Celje, Postojna) in regij (Cona B Julijska krajina in Cona B STO), življenjske poti uspešnih politikov (Stane Kavčič), direktorjev in bančnikov ter gospodarskih društev (Zveza ekonomistov Slovenije).

Ob Jožetovi šestdesetletnici sta njegovo dotedanje delo v Zgodovinskem časopisu in Prispevkih za novejšo zgodovino temeljito predstavila kolega Zdenko Čepič in Žarko Lazarevič, zato sem bom podrobneje dotaknil kasnejšega obdobja. V zadnjih letih svojega aktivnega raziskovanja se je Jože posvetil prizadevanjem za amerikanizacijo slovenskega gospodarskega prostora, medrepubliški blagovni menjavi v drugi jugoslovanski državi, razvoju energetskega sektorja, odnosu med kolektivno individualno odgovornostjo in solidarnostjo. Pred upokojitvijo pa je izstopala raziskava gospodarsko pridobitne dejavnosti RKC na Slovenskem ter poti do slovenske narodnogospodarske suverenosti v letih 1945–1991.

Leta 2013 sta tako izšli dve njegovi znanstveni monografiji in sicer *Križ in kapital : premoženje, financiranje in podjetniška dejavnost RKC na Slovenskem in Pot do slovenske narodnogospodarske suverenosti 1945–1991*. V knjigi *Križ in kapital* gre za pregled, v naši družbi zelo občutljivega področja, finančne plati delovanja RKC. Je prvi poskus argumentirane in poglobljene zgodovinske obravnave posameznih vidikov gospodarskega, finančnega in še drugih oblik pridobitniškega delovanja RKC, katoliške stranke in laikov na Slovenskem v zadnjih sto petdesetih letih. Temelji na dosegljivem arhivskem in drugem dokumentarnem gradivu, ki ga hranijo pristojne državne ustanove ali je še v depojih vlade in njenih organov. Izjema je le rekonstrukcija dogajanja v zadnjih nekaj letih, pri katerega opisovanju se je avtor zelo opiral na časopisne članke. Razlog, da se je v delu *Pot do slovenske narodnogospodarske suverenosti 1945–1991* Prinčič osredotočal na enega najbolj pomembnih in vedno aktualnih procesov iz naše najnovejše gospodarske zgodovine, to je na načrtno vzpostavljanje temeljev slovenske narodnogospodarske organiziranosti v letih 1945–1991, ki so neločljivo povezani s pojmom suverene države, »je povezano s slabimi političnimi in gospodarskimi razmerami v naši družbi, ki se bodo lahko v naslednjih letih še zaostrole«. Za pisanje tega dela je bilo

med drugim potrebno imeti ogromno volje in velik motiv. Razlog zanj je avtor našel tudi »v povečevanju števila objav in izjav v medijih, katerih avtorji zaradi aktualnih politični potreb zgodovinska dejstva obravnavajo neobjektivno ali jih celo namerno spregledajo, vse z namenom, da bi zameglili pogled na bližnjo preteklost ali ji celo naprtili odgovornost za današnje nepoštenje in žalostno stanje družbe in gospodarstva«. Pojem narodnega gospodarstva Prinčič definira izjemno koncizno. Po njegovem je omenjeni pojem »neločljivo povezan s pojmom države, s čimer se loči od lokalnega oziroma regionalnega in mednarodnega ali svetovnega gospodarstva in predpostavlja velik in zaokrožen gospodarski sistem, ki ga sestavljajo vse pomembne proizvodne in uslužnostne dejavnosti na določenem nacionalnem ozemlju«. V časovnem loku 1945–1991 je bilo več obdobij in ločnic, v tem obdobju pa je izpolnila pogoje za preoblikovanje svojega gospodarstva iz regionalnega v narodno gospodarstvo. Knjiga, napisana z avtorju lastno natančnostjo, je izvirno znanstveno delo, ki temelji na obsežnem arhivskem gradivu, periodičnem tisku in relevantni literaturi. Skrbno izbrane fotografije in tabelarni prikazi, ne samo dopolnjujejo, temveč še dodatno osvetlijo in nadgradijo osnovno pripoved, ki s tem pridobi na svoji prepričljivosti, povednosti in žlahtnosti.

Omeniti velja tudi Prinčičev prispevek *Gospodarska zgodovina Slovencev v času druge jugoslovanske države in osamosvajanja (1945–1991)*, ki je izšel leta 2014 v zborniku *Vizija raziskav slovenske gospodarske in družbene zgodovine*, ki ga je izdala Založba ZRC. Gre za prvi tehten in argumentiran tovrsten pregled, ki ga je napisal na koncu raziskovalne poti. Razprava jasno pokaže, da je bilo ob Prinčičev prihodu na INZ gospodarsko zgodovinopisje, ki zadeva Slovence v drugi jugoslovanski državi, še v povojih, ob njegovi upokojitvi pa je bila njegova podoba že zelo pregledna in analizirana.

Leta 2018 je v sodelovanju z menoj in v soavtorstvu izšla znanstvena monografija *Slovenska industrija od nastanka do danes*. K sodelovanju me je povabil Jože, tako da brez njega knjige ne bi bilo. Predstavlja nadgradnjo in sintezo, hkrati pa tudi časovno razširitev raziskovalnega dela avtorjev. Tako celovitega in preglednega dela razvoja slovenske industrije, kot je zadevna knjiga, doslej še nismo imeli. Prvi del – gospodarsko-zgodovinski pregled, je napisan strokovno, zlasti pa jasno in berljivo, da lahko pritegne širše bralstvo in ne zgolj ozko usmerjenih strokovnjakov. Ob predstavitvi časa industrializacije v habsburški monarhiji, opisu gospodarskega razmaha v času prve jugoslovanske države, ko se slovensko ozemlje nenadoma prelevi iz gospodarsko perifernega območja v gospodarsko najrazvitejši del nove jugoslovanske države; nato analizi časa po drugi svetovni vojni, sta avtorja upoštevala in predstavila tudi gospodarske razmere tako med prvo kot med drugo svetovno vojno kot tudi razmere onkraj rapalske meje v italijanski državi v času med obema svetovnima vojnama. Avtorja sta večjo pozornost posvetila obdobju po drugi svetovni vojni in času tranzicije. V drugem delu monografije gre za prikaz razvoja slovenske industrije in njenih blagovnih znamk po posameznih panogah. Tretji del, sicer najobsežnejši del, pa zajema precej podroben in leksikalen prikaz številnih slovenskih podjetij in blagovnih znamk iz časa od konca dolgega 19. stoletja do začetka 21. stoletja. Od zgodnjih začetkov do danes so prikazana področja

energetike in primarnih surovin (rudniki, železarne, elektrarne); kovinska industrija; gradbeništvo; keramična in steklarska industrija; lesna industrija; papirna industrija; tekstilna industrija; usnjarska industrija; živilsko-predelovalna industrija; kemična in farmacevtska industrija; elektroindustrija in tiskarstvo. Delo je s svojo celovitostjo namenjena širšemu krogu bralcev, je strnjeno, pregledno in vseobsegajoče, a je v osnovi tekoče napisana knjiga o zgodovini slovenske industrije, ki lahko služi kot ekonomski učbenik za strokovnjake in študente, hkrati pa kot zelo pregledna in informativna, tudi za splošno rabo.

V sklop Prinčičeve poklicne dejavnosti je sodilo tudi sodelovanje v okviru podiplomskega študija na oddelku za zgodovino FF v Ljubljani. Njegova bibliografija obsega 277 bibliografskih enot in bo trajnostni pričevalec njegove kakovosti. Poleg številnih znanstvenih člankov, razprav v domačih ter tujih znanstvenih in strokovnih revijah, je avtor in soavtor 14 znanstvenih monografij. Njegova zapuščina je izjemna, po mojem mnenju žal tudi znotraj stroke premalo cenjena in poznana. Morda zato, ker ni človek, ki bi silil v ospredje, morda zato, ker je oral ledino in se ukvarjal s področjem, zlasti pa z obdobjem, kjer nekateri, tudi znotraj zgodovinopisja, operirajo le na podlagi ideoloških nazorov.

Jože Prinčič je Človek z veliko začetnico. Veliko sem se naučil od njega, še vedno sem vesel njegovih dopisov in njegovega mnenja. Kot vsi, ki s(m)o z njim sodelovali, ga poslušali, ali brali njegova dela. Dragi Jože, iskrene čestitke! Naj vam zdravje služi, uživajte v soncu in miru na Obali.

Aleksander Lorenčič